

Пред десет години България, в лицето на Тодор Живков, се беше запънала пред Горбачовата перестройка, чиято цел беше да надене човешка маска на социализма. Като видяха, че с добро не става, КГБ и съветската резидентура у нас привидоха в действие „революционен“ план. За целта особено удобна и подходяща се оказа трагедията на русенци, методично обгазвани от химическите заводи в Гюргево няколко години. Факт е обаче, че през лятото и есента на 1987 обгазванията бяха взели чудовищни размери, честотата им беше убийствена. Помъдри от наученото през последните години за задкулисието на съветските „гласност и преустройство“, можем да се запитаме какво е било участието на съветските агенти в Румъния и у нас в тази масирана акция, още повече като си спомним как КГБ организира коледната революция в Букурещ и убийството на Чаушеску, като си спомним, че сякаш по поръчка точно по времето на най-големите обгазвания в Русе се намира екип от кинодокументалисти – снимат потресаващия филм „Дишай“.

Разсекретените протоколи и решения на политбюро и секретариата на ЦК на БКП помагат да се ориентираме поне в някои от отговорите, подтикват ни към размисъл и желание да прогледаме. Благодарение на съдействието на Централния държавен архив разполагаме с протокол „А“ № 118 от заседанието на секретариата на ЦК на БКП от 10 и 11 март 1988, когато се обсъжда прожекцията на филма „Дишай“ в Клуба на кинодейците на 8 март 1988 и учредяването на обществения комитет за защита на Русе. Поради огромния му обем ще публикуваме само части от документа.

На заседанието присъстват Гриша Филипов, Йордан Йотов, Милко Балева, Чудомир Александров, Димитър Станишев, Емил Христов и Стоян Михайлов. Чудомир Александров обяснява, че са се събрали заради постъпилата в ЦК информация за учредяването на комитета, но по-важното – да се изясни „защо никъде – нито в Централния комитет, нито в други официални органи, нямаше информация за това мероприятие“. Другият Живков поръчал да се изясни този въпрос в секретариата и да се помисли какво да се направи. Димитър Стоянов като министър на МВР излага подробно историята на събитията въз основа на оперативната информация, събрана по случая. Още в началото той уточнява, че работата е започнала в Единния център по философия и социология към БАН и „по инициатива на подпредседателя, ст. н. с. Стефан Гайтанджиев“, МВР подало сигнал в отдел „Идеологическа политика“ на ЦК, „за да се извърши съответната профилантика“. Препоръчано било от центъра другарите да не се занимават с тези работи, „те обаче пак са се събрали“. Следва описание на събирането в клуба на кинодейците, кои са присъствали, кой влиза в ръководството на новосформираната комитет. Димитър Стоянов подчертава, че: „В интерес на истината трябва да кажем, че не са допуснати антиправителствени и антипартийни изказвания.“ Било настоявано да има „гласност“, затова Д. Стоянов предлага да се даде „много по-широка гласност на цялата наша политика по екологическия проблем. Да се съобщат резултатите и от Белградската среща

края на миналата седмица се получи сведения, че някои млади философи Гайтанджиев и Смоленов, които са най-активните, имат намерение да правят събиране на профкомитета в института, на което да вземат отношение по проблемите в Русе... Моят първи заместник веднага свиква едно съвещание с партийния секретар от Философския институт, присъства ген. Силянов от Държавна сигурност и се разбират как да действат. Целта е на всяка цена да се предотврати сформирания на този комитет. Решава

продиктувано от това да бъдат в центъра на общественото мнение. Да придобият допълнителна популярност, да станат герои. Познавам добре Желю Желев и смятам, че той е готов на всичко, само и само да бъде в центъра на общественото мнение и да бъде герой“.

На 11 март партийният синедрион привиква учредителите и ръководителите на обществения комитет за защита на Русе. Ето какво казват някои от поканените за събеседване:

НЕШКА РОБЕВА: ...Трябва да призная, че

прочете предложението за ръководство и устав. Малко преди него спонтанно думата взе проф. Цветан Бончев, той е радиоинженер, който апелира към малко по-широки цели на тази формация, имайки предвид радиационната обстановка в миналото, замърсяването на почвата от торове и т. н. Гайтанджиев отби разширяването на целите, като каза, че това не е тяхна задача. Трябва да ви кажа, че Гайтанджиев овладя събирането и успя да неутрализира някои провокационни въпроси и предложения.

ка, е това, че хората казваха, че мерките, които се вземат, се забавят извънредно много. Това беше червената нишка на всички изказвания.

ИВАЙЛО ТРИФОНОВ: ...Смятал съм и продължавам да смятам, че молята роля като комунист е всъщност ние да оглавяваме тези движения, а да не ги оставяме на самотек... Преди събирането уточнявахме това, което се предложи за управителния съвет и неговите членове. Другият Петко Симеонов беше казал, че просто ще помисли и ще ни каже. После каза, че е излишно да бъде включен.

ЧУДОМИР АЛЕКСАНДРОВ: Защо не включих Гайтанджиев в листата?

ИВАЙЛО ТРИФОНОВ: Той не пожела.

ЕМИЛ ХРИСТОВ: Защо другият Гайтанджиев не пожела да влезе? Все пак той е активен член.

ИВАЙЛО ТРИФОНОВ: Когато бяхме при Петко Симеонов и обсъждахме тези документи – това не е тайна, защото никога не ми е минавало през ума, че вършим нещо нелегално, а като човек от Физическия факултет, който е реагирал по един или друг начин, просто мога да помогна – при обсъждането се предложи Гайтанджиев, но той каза: „Моля, не ме включвайте.“ Какви са му съображенията – аз не зная... За мен стои въпросът: как да излезем ние, комунистите, които сме в този управителен съвет... Може би се подведохме от това, че нашето висше ръководство има нужда от такава данция сред обществеността, за да видят румънските другари, че трябва да се вземат мерки...

ХРИСТО СМОЛЕНОВ: Аз в 1981 г., когато Ярузелски дойде на власт, бях в Полша. Искам да знаете това нещо. И всичко не само че ми е ясно, но имам представа от целия този процес, зная как трябва да се оглавява едно движение, за да не бъде то изопачено, да не бъде обърнато против партийните и държавните интереси. Исках само да обясня, че ние сме оглавявали и не допуснахме изопачаване и извращаване... Изрично исках да кажа, че наистина съм бил предупреден, че партийният секретар смята това за нещо, което не трябва да стане. Аз съм вършил всичко на своя отговорност. В този смисъл убеждението на всички е било, че доказват на народните маси, че комунистите, с оглед на концепцията за новия тип ръководна роля на партията, действат и овладяват положението, овладяват интелигенцията...

Когато в Народното събрание беше огласено, че Христо Смоленов е члене от Държавна сигурност, той патетично заяви, че ако бѣдели разсекретени стенограмите от заседанието на секретариата на ЦК на БКП, когато са ги викали един по един, и се публикуват, ще се види какъв борец е бил. Да! Срещу онези кретени от ЦК, които са си въобразили, че могат да се опрат на Горбачов и КГБ.

Общественият комитет за защита на Русе

Вюлета РАДЕВА

Партия и интелигенция – в трагично единство

Фото Ф.Н. ЧЕРНЕВ

Ние станахме инициатори на много идеи, които се възприеха от балканските страни. Това са практически неща, които ние трябва да обясним и разгласим много широко.“

ЧУДОМИР АЛЕКСАНДРОВ: Какво казва Нешка Робева?

ДИМИТЪР СТОЯНОВ: Аз разговарях с нея много внимателно, тя е наш служител. От разговорите останах с впечатление, че тя и голяма част от участниците на събирането са далеч от това, което прави Централният комитет, от усилията на правителството. Аз и разказах подробно за инициативите, които са приети в това отношение...

ГРИША ФИЛИПОВ: Трябва да кажа, че филмът, който е прожектиран, е подготвен от екип начело с Жироу и е от миналата година. Снимачният екип е командирован, бил е дълго време в Русе. Организацията е започнала отдавна и е била целенасочена. За случая с Варимезова. На 7 март във в. „Правда“ излезе статия „Сърцето на майката“ от кореспондента на в. „Правда“ в София... Мисля, че правилно ще бъде да поискаме този комитет да бъде ликвидирани и разпуснати. Инициаторите, които организираха това събиране и разгръщат тази дейност, а за това говори идването на екипа и на 8 март, и сега в Русе, е, че те действат много активно. Ние трябва да потърсим партията и служебна отговорност...

Ако не бяха толкова тъпи вкаменелостите от ЦК, младите лъвчета, върнати се по поръка на Горбачов и КГБ да издрпат килимчето изпод краката им, нямаше да се окачат с ореола на дисиденти, на демократи, на борци против комунистическата диктатура. Нямаше да бъдат герои и да обсебят властта в интерес на преустройващата се в капиталистическа класа червена номенклатура.

А ето какво е направил др. Стоян Михайлов: „В нашия отдел в

се предварително да се говори с младите философи, които са в инициативната група... Беше проверено какво са направили другарите Кирилов и Стефан Ангелов от учреджениския партийен комитет на БАН по този въпрос. Те са викали другарите Гайтанджиев и Смоленов, разговаряли са с двамата и те са дали обещание, че няма да се формира комитет. Това ги е успокоило...“

След като разменят реплики какво е направено и какво не, особено по разгласяване на мерките, свързани с екологичните проблеми на Русе, Стоян Михайлов отново взема думата и предлага информация за положението там да се дават в средствата за масово осведомяване редовно, а не да се мълчи, защото „по повод на Русе в нашия живот се появяват някои други неща, които нямат пряка връзка с обстановката в Русе. Неслучайно и тук се появяват имената на другарите, които Димитър Стоянов цитира, които се проявяват по един друг начин. Ако вземем Желев, Дървева или Николай Генчев, които на 19 февруари в същия салон са организирали събиране... В дадения случай тяхното участие тук не е продиктувано да се реши русенският проблем, а е

не зная как са били организирани нещата преди това, аз отидох да видя филма за Русе. Но съвсем не останах с впечатление, че събирането е импровизирано и всички останали, мисля, имаха това чувство. Нещата бяха подготвени... В интерес на истината трябва да кажа, че имаше опити за провокации, но организаторите категорично се постаряха да ги прекъснат...“

СВЕТЛИН РУСЕВ: ...В интерес на истината трябва да ви кажа, че имаше известни опити за провокации. Но те бяха парирани от водещия събирането... Той прочете и мерките на правителството, които са взети до момента.

АТАНАСОВ: ...Събирането беше ръководено от Гайтанджиев. Той запозна публиката и обясни, че мнение за филма не е необходимо да споделят, не са се събрали за това... Беше дадена думата на една другарка от Русе, която се казва Варимезова. Тя разказа за обстановката в Русе доста емоционално. След това говори още една жена от Русе и прочете едно стихотворение, доста слабо. Следващият, който се изказа, беше Ивайло Трифонов от Софийския университет, асистент по физика. Той трябваше да

Беше казано, че комитетът се надява, че ще възтържествува социалистическият хуманизъм. Някой предложи да се запише, че ще възтържествува справедливостта, но това не беше прието...

ЧУДОМИР АЛЕКСАНДРОВ: И никой не попита, никой не се заинтересува какво е мнението на държавните, обществените и партийните органи.

АТАНАСОВ: Хората се обосноваха с това, че прекалено много се забавя решаването на проблемите в Русе. Смоленов каза, че обществеността трябва да направи крачка напред и да даде гръб на нашите органи и те да поставят остро проблемите пред румънците... Гайтанджиев много добре се оправяше с неприятните моменти по време на събирането... Не ми е ясна технологията за събирането на тези толкова много хора. Те са казани специално, по телефона или лично. Единственото, което можеше да се приеме като крити-